

cial-criminologice. Măsurile juridice de drept pot fi parte componentă atât a prevenirii generale, cât și a celei speciale. Exemple ale unei asemenea interconexiuni ale măsurilor de prevenire generală și specială ar putea fi aduse reieșind nu doar din aceste temeuri (proportii, conținut), dar și din altele [14, p. 286].

Referințe bibliografice

1. Криминология. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. Москва: Издательство Московского университета, 1994, 415 с.
2. Блувштейн Ю.Д., Зырин М.К., Романов В.В. Профилактика преступлений. Минск: Изд-во Университетское, 1986, 286 с.
3. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. Москва: Норма, 2001, 496 с.
4. Гилинский Я.И. Криминология. Курс лекций. Санкт-Петербург, 2002, 384 с.
5. Долгова А.И. Криминология: краткие учебные курсы юридических наук. Москва: Норма, 2003, 272 с.
6. Криминология. Учебник. Под ред. А.И. Долговой. Москва: Норма, 2002, 873 с.
7. Криминология. Учебник для вузов. Под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2004, 427 с.
8. Антонян Ю.М. Теоретические основы предупреждения преступности. Москва, 1977, 256 с.
9. Рублев А.Г. Уголовная ответственность за нарушение правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств. Автореферат кандидата юридических наук. Тюмень, 2006, 37 с.
10. Гридасова Л.В. Криминологическое изучение дорожно-транспортных преступлений, связанных с нарушением Правил дорожного движения. Автореферат кандидата юридических наук. Омск, 2005, 38 с.
11. Преступность и правосудие: ответы на вызовы двадцать первого века. În: Управление ООН по контролю над наркотиками и предупреждению преступности. Нью-Йорк, 2000, 320 с.
12. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. Москва: Инфра, 1997, 383 с.
13. Галахова А.В. Уголовно-правовая характеристика транспортных преступлений. Москва, 2003, 324 с.
14. Криминология. Учебник для вузов. Под ред. А.И. Долговой. Москва: НОРМА, 2001, 848 с.

Recenzent:

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept,

conferențiar universitar,

Prorector pentru studii al

Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
al Republicii Moldova

CZU 342.511.5

REFLECȚII ASUPRA RĂSPUNDERII PENALE A ȘEFULUI DE STAT

Gheorghi TATARU,

avocat, doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

The article is devoted to studying the criminal liability of the head of state. The author analyzes the constitutional and legislative provisions that governing this form of liability in order to identify the legal grounds on which it may arise. At the same time, it is made a parallel between the legislation of the Republic of Moldova and that of Romania in the field of criminal liability of the head of state.

Keywords: Head of State, liability, criminal liability, legal basis, crime, high treason

REZUMAT

Articolul este consacrat studierii răspunderii penale a șefului de stat. Autorul analizează dispozițiile constituționale și alte acte legislative care reglementează această formă de răspundere, în vederea identificării temeiurilor juridice în baza cărora aceasta poate surveni. În același timp, este tratată o paralelă în legislația Republicii Moldova și cea a României în materie de răspundere penală a șefului de stat.

Cuvinte-cheie: șef de stat, răspundere, răspundere penală, temeii juridic, infracțiune, înaltă trădare.

Introducere. În prezent, practic este de necontestat faptul că statutul juridico-constituțional al subiectelor de drept constituțional (cu excepția poporului, națiunii) este constituit din trei elemente componente interdependente: *drepturi, obligații și răspunderea*. Mai mult, în viziunea unor cercetători răspunderea este un element necesar și indispensabil statutului juridic al oricărui subiect de drept. Or, altfel spus, într-o societate democratică nu poate rămâne nimeni în afara răspunderii, inclusiv reprezentanții statului, persoanele care ocupă funcții de demnitate publică în sistemul autorităților de stat.

Pornind de la aceste afirmații se poate susține că și instituției șefului de stat îi este proprie (chiar inerentă) răspunderea ca element al statutului său juridic.

În studiile de specialitate semnate de cercetătorii autohtoni nu poate fi atestată o abordare amplă a răspunderii șefului statului, fapt ce accentuează în mod special actualitatea și oportunitatea unor asemenea demer-

suri științifice mai ales ținând cont de faptul că nici legislația în vigoare nu conține o reglementare completă în materie. În mare parte, acest moment „compromite” ideea și eforturile țării spre statul de drept, în care legea, pe lângă faptul că acordă imunitate înalților demnitari de stat trebuie și să stabilească clar și concret mecanismul de atragere la răspundere a acestora.

Scopul studiului. În contextul derulării unui amplu proces de cercetare a instituției răspunderii șefului de stat (în cadrul studiilor de doctorat), considerăm necesar a acorda o atenție distinctă răspunderii penale a acestui subiect, prin prisma legislației în vigoare și practica în domeniu. Respectiv, în continuare ne propunem o abordare succintă a problemei răspunderii penale a șefului de stat, inclusiv prin invocarea experienței altor state.

Rezultate obținute și discuții. În pofida faptului că în doctrină pot fi atestate mai multe viziuni asupra răspunderii juridice a șefului de stat, constatăm că nici una din ele nu

neagă existența răspunderii penale a acestui subiect. Mai mult, răspunderea penală a șefului de stat, de cele mai multe ori, este una din formele de răspundere juridică cel mai frecvent invocate de către cercetători [14, p. 21; 4, p. 326; 20]. Or, în unele cazuri, însăși răspunderea juridică a șefului de stat este redusă exclusiv la răspunderea penală a acestuia.

Cu toate acestea însă, doctrina nu abundă în studii dedicate subiectului în cauză, ba chiar înregistrând o lipsă imensă în acest sens.

Vorbind nemijlocit despre instituția *răspunderii penale a Președintelui Republicii Moldova*, ne vom reține atenția inițial la cadrul juridic care o reglementează.

Articolul 81 – „Incompatibilități și imunități” din *Constituția Republicii Moldova* prevede în acest sens [3]:

„(3) *Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare*”.

Din câte se poate observa, răspunderea penală a Președintelui Republicii Moldova este reglementată în articolul care stabilește incompatibilitățile și imunitățile acestui demnitar, ceea ce din punct de vedere tehnico-legislativ nu este corect.

O asemenea încadrare constituțională incorectă a fost proprie până nu demult și României. Prin revizuirea Constituției românești, operată în anul 2003, dispozițiile în cauză au fost separate și încadrate într-un articol distinct – art. 96, intitulat „Punerea sub acuzare” [5].

Referindu-ne nemijlocit la temeiurile pentru care șeful statului poate fi atras la răspundere penală, precizăm că spre deosebire de legislația altor state (România, Federația Rusă etc.), Președintele Republicii Moldova răspunde penal pentru comiterea *oricărei infracțiuni* (nu doar pentru trădarea de patrie) prevăzute de legea penală [15, p. 72; 16, p. 231; 19, p. 24-25].

În cazul României deci, se observă că legea folosește termenul de «înaltă trădare» necalificând expres fapta ca infracțiune, ceea ce pune în evidență intenția legiuitorului de a sublinia conotațiile nu numai juridice, ci și politice ale acestuia. În acest sens, în literatura de specialitate s-a apreciat pe bună dreptate nefirescul reglementării constituționale în condițiile în care Parlamentul are dreptul de a-l pune sub acuzare pe Președinte pentru săvârșirea faptei de «înaltă trădare» fără însă ca ea să fie descrisă de lege [11, p. 20].

În acest sens, prof. I. Deleanu susține [7, p. 348]: «în condițiile actualei legislații, Înalta Curte de Casație și Justiție se află în ipoteze contradictorii inadmisibile: ea ar urma să califice fapta de înaltă trădare, să-i prevadă limitele speciale de pedeapsă și apoi să decidă eventuala condamnare și condițiile exercitării căii de atac”.

Într-o altă viziune se consideră că autoritățile judecătorești competente nu vor face o încadrare a acțiunilor și inacțiunilor Președintelui României în latura obiectivă a infracțiunii de înaltă trădare, deoarece aceasta nu este prevăzută de legea penală, ci în cea a celorlalte infracțiuni prevăzute de legea penală în vigoare, precum și o determinare a vinovăției și a pedepselor acestora.

În această ordine de idei, constituționaliștii precizează că infracțiunea de *înaltă trădare* este mult mai complexă decât infracțiunea de *trădare* (prin ajutarea inamicului sau transmitere de secrete) reglementată de legea penală românească (în art. 155 din Codul penal). Practic, în conținutul infracțiunii de *înaltă trădare* poate intra orice faptă pedepsită de codul penal în Titlul I al Părții speciale (art. 155-157) ce are consecințe deosebit de grave asupra statului. Este o infracțiune specială, cu un subiect bine individualizat, Președintele României. Infracțiunea de *înaltă trădare* nu se confundă cu nici una din infracțiunile reglementate în Codul penal sau în alte legi penale. Fiind o faptă cu dublu caracter: atât politic, cât și juridic, și procedura folosită cuprinde elemente

atât de ordin politic, cât și de ordin juridic [6, p. 904]. Dincolo de aceste momente, cercetătorii susțin că sancțiunea juridică aplicabilă de către instanța supremă va fi sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea stipulată de Codul penal pentru una dintre infracțiunile referitoare la trădare (reglementate în art. 155-157) [6, p. 905].

În pofida acestor argumente, suntem de părere că în cazul dat se ignoră un principiu fundamental al legii penale, cum este principiul legalității, care interzice expres aplicarea legii penale prin analogie.

Iată de ce susținem opinia altor cercetători români (bunăoară P. Manta) care sunt de părere că punerea sub acuzare de către Parlament (și deci înlăturarea imunității) poate fi făcută și pentru săvârșirea oricărei alte infracțiuni reglementată de legea penală, având în vedere dispozițiile din Legea Fundamentală în care se precizează că «Nimeni nu este mai presus de lege» [11, p. 20]. Din acest punct de vedere, considerăm că legislația Republicii Moldova este mai reușită.

Pe de altă parte, anumite semne de întrebare ridică și procedura punerii sub acuzare. În ceea ce privește legiuitorul nostru, acesta nu reglementează dezvoltat modul de aplicare (procedura) a răspunderii penale față de șeful statului, un rol deosebit la elucidarea acestui aspect revenindu-i doctrinei juridice. În concret, Constituția RM doar prevede că competența de judecare a cauzei penale intentate Președintelui revine Curții Supreme de Justiție, prevedere preluată în art. 39 din Codul de procedură penală, care stabilește suplimentar că aceste cauze sunt judecate de Curtea Supremă de Justiție în primă instanță. Codul de procedură penală nu reglementează alte particularități de examinare a cauzelor penale privind infracțiunile săvârșite de Președintele Republicii Moldova.

Pornind de la asemănarea dintre ridicarea imunității și punerea sub acuzare a șefului de stat, specialiști autohtoni consideră că în ultimul caz este incidentă procedura referitoare la ridicarea imunității deputatului

[4, p. 311], reglementată în Regulamentul Parlamentului. În ceea ce ne privește considerăm că legiuitorul trebuie concret să stabilească regulile după care urmează să se desfășoare o asemenea procedură, mai ales ținând cont de subiectul special pe care îl implică.

Sub aspect comparativ, în România, prin modificarea din 2003, s-au adus unele clarificări referitoare la procedura de urmat în cazul punerii sub acuzare a Președintelui României.

Din punct de vedere procedural, actul de punere sub acuzare al Parlamentului trebuie urmat, în mod firesc, de rechizitoriul Procurorului General al Parchetului General de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și trebuie să fie însoțit și de *suspendarea din funcție* a Președintelui până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. În cazul Republicii Moldova, suspendarea din funcție a șefului de stat în cadrul acestei proceduri nu este prevăzută, moment ce urmează neapărat să fie luat în calcul de către legiuitor, în ipoteza unei eventuale modificări legislative sau constituționale.

Important este că în situația în care Președintele este achitat, va înceta suspendarea și acesta își va relua exercițiul tuturor atribuțiilor. Dacă instanța supremă pronunță condamnarea, atunci Președintele este demis de drept, la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare, urmând să se organizeze alegeri pentru un nou Președinte.

Dincolo de reglementările constituționale care prevăd răspunderea penală a șefului de stat, ținem să reiterăm că unele temeieri pentru survenirea acestor forme de răspundere sunt prevăzute și în alte acte legislative.

În încercarea de a exemplifica situația în care poate interveni răspunderea penală a șefului de stat, considerăm că pot fi invocate obligațiile funcționale ale acestuia reglementate de *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* [9] (Președintele Republicii Moldova exercitând de asemenea o funcție de demnitate pu-

blică, conform Anexei nr. 1 a acestei legi), potrivit căreia: „(1) Demnitarul este obligat să prezinte, în condițiile legii, declarație cu privire la venituri și proprietate. (2) Demnitarul este obligat să respecte întocmai regimul juridic al conflictului de interese.”

Pornind de la obligațiile demnitarului enunțate, este clar că șeful statului i se impune să-și declare toate veniturile obținute prin completarea și comunicarea, în condițiile legii, la primirea mandatului, anual, pe parcursul acestuia, și la încetarea lui, a declarației de avere și de interese [12, p. 210]. Mai mult, completarea și actualizarea periodică a declarațiilor de avere și de interese trebuie să se facă de Președinte cu bună-credință, astfel încât cele declarate să corespundă situației reale a veniturilor obținute și, după caz, a intereselor sale, în caz contrar putându-se angaja față de acesta răspunderea penală [12, p. 210].

Potrivit legislației României (*Legea nr.176 din 2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice*, art. 28 [10]), fapta Președintelui României care cu intenție, depune declarații de avere sau declarații de interese care nu corespund adevărului este o infracțiune de fals în declarații, prevăzută de art. 326 din noul Cod penal al României din 2009 [2]), pedeapsa pentru această faptă fiind închisoarea de la 3 luni la 2 ani.

Sub aspect comparativ, Codul penal al Republicii Moldova (în art. 352¹) stabilește pentru infracțiunea de fals în declarații o pedeapsă cu amendă în mărime de până la 600 unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani [1].

O altă obligație a demnitarului – Președinte al Republicii, este respectarea regimului juridic al conflictului de interese, moment confirmat și în *Legea cu privire la conflictul de interese* [8], în care Președintele Republicii Moldova este recunoscut ca subiect al declarării intereselor personale (art. 3) și, respectiv, este obligat să anunțe Comisia Națională

de Integritate despre conflictele de interese în care se află (art. 9 alin. (2) din Lege). În același timp, Legea expres prevede că subiecții care cad sub incidența sa nu au dreptul (art. 5 alin. (3)):

a) să utilizeze sau să admită utilizarea informației de serviciu sau a oricărei alte informații legate de activitatea lor în interese personale;

b) să facă uz de serviciu pentru obținerea unui beneficiu neprevăzut de lege ...;

c) să folosească, direct sau indirect, orice bun proprietate publică în interese personale;

d) să facă uz de avantajele funcției oficiale sau ale statutului deținute anterior.

În context, cercetătorii susțin că în pofida faptului că legile citate sunt importante pentru conturarea cercului de *obligații* ce fac parte din statutul juridic al Președintelui Republicii Moldova, cu regret, legiuitorul evită a specifica consecințele neonorării acestora de către șeful statului, ceea ce și creează confuzii și neclarități în materia răspunderii juridice a acestuia [14, p. 30].

În viziunea noastră, o anumită lumină asupra problemei în cauză este dată de art. 25¹ din *Legea cu privire la conflictul de interese*, în care este prevăzută răspunderea pentru încălcarea prevederilor acesteia. Selectiv, vom cita următoarele:

„(6) Nedepunerea declarației de interese personale de către subiectul declarării în termenele stabilite la art. 14 din prezenta lege constituie contravenție și se sancționează conform art. 330² din Codul contravențional.

(7) Indicarea intenționată în declarația de interese personale a datelor inexacte sau incomplete constituie infracțiune și se sancționează conform art. 352¹ din Codul penal.

(8) Fapta persoanei în privința căreia s-a constatat că a obținut beneficii materiale pentru emiterea/adoptarea unui act administrativ sau pentru încheierea unui act juridic constituie infracțiune și se sancționează conform Codului penal.”

Din aceste dispoziții, se poate trage concluzia că Președintele Republicii Moldova este pasibil atât de

răspundere penală, cât și contravențională [18, p. 119].

De asemenea, momente importante se conțin și în art. 23 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică*, în care este stipulat:

„(1) Demnitarul își exercită mandatul cu bună-credință. În cazul încălcării acestei prevederi, demnitarul poartă răspundere personală. (2) Încălcările comise în exercițiul mandatului atrag răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii...”

Generalizând asupra acestor reglementări legale, constatăm că sunt necesare unele concretizări în ceea ce privește răspunderea penală a șefului de stat atât în legislația-cadru care îi reglementează activitatea, cât și în legislația penală și cea procesual penală, ținându-se cont de caracterul sistemic al legislației în ansamblu. Doar astfel va fi asigurată și eficiența practică a răspunderii penale a șefului de stat.

Finalizând studiul, considerăm necesar să precizăm că una dintre trăsăturile importante ale răspunderii penale a șefului de stat constă în faptul că aplicarea acesteia nu exonerează subiectul de alte forme de răspundere juridică. Este relevantă în acest sens, *răspunderea constituțională* [17, p. 95-109], care în esență este una anterioară celei penale. Aceasta deoarece după cum se știe, șeful statului nu poate fi atras la răspundere penală aflându-se sub protecția imunității. Doar în condițiile în care Parlamentul decide punerea sub acuzare a Președintelui pentru infracțiunile comise (ceea ce presupune în esență **ridicarea imunității** acestuia – sancțiune constituțională), acesta poate fi dedus instanței judecătorești (Curtea Supremă de Justiție) [13, p. 80].

În doctrina românească s-a opinat cu o asemenea ocazie că angajarea răspunderii penale nu este împiedicată de imunitatea pe care o are Președintele potrivit Constituției, deoarece aceasta din urmă vizează strict opiniile politice exprimate de șeful statului în exercițiul mandatului și în legătură cu acesta, și nu îndeplinirea unor obligații impuse de lege [12, p.

210]. Cu toate acestea însă, trebuie să recunoaștem că atragerea la răspundere penală a șefului de stat fără a i se ridica imunitatea de către Parlament este imposibilă [14, p. 32].

Concluzii. Așadar, după cum se poate observa, în cazul comiterii unei infracțiuni, șeful statului este pasibil de două forme de răspundere juridică: prima – *răspunderea constituțională* materializată prin ridicarea imunității și a doua – *răspunderea penală* prin condamnarea de către Curtea Supremă de Justiție.

Referințe bibliografice

1. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.04.2009, nr. 41-44.
2. Codul Penal al României din 17 iulie 2009 (actualizat) (LEGEA nr. 286). Publicat în: Monitorul Oficial al României nr. 510 din 24 iulie 2009; în vigoare din 1 februarie 2014.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
4. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
5. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul oficial al României, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
6. Constituția României: comentariu pe articole. Coord. Muraru I., Tănăsescu E.S. București: C.H. Beck, 2008.
7. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Editura Europa Nova, 1996.
8. Legea cu privire la conflictul de interese, nr. 16 din 15.02.2008. În: Monitorul Oficial Nr. 94-96 din 30.05.2008.
9. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 194-196 din 05.10.2010
10. Legea nr.176 din 2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice. Publicat în Moni-

torul Oficial al României, Partea I, nr. 621 din 2 septembrie 2010.

11. Manta P. Răspunderea politică și juridică a Președintelui României. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 1/2008.

12. Pupăzan C. G. Considerații cu privire la protecția mandatului Președintelui României. În: Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași, Tomul LIX, Științe Juridice, 2013, Nr. I.

13. Railean P. Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 – Drept public (drept constituțional). Chișinău, 2014.

14. Slipenski B. Reflecții asupra instituției răspunderii șefului de stat. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5.

15. Tataru Gh. Conceptul și formele răspunderii șefului de stat. În: *SECURITAS*, 2017, nr. 1.

16. Tataru Gh. Formele de răspundere a șefului de stat. În: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinței doctoranzilor din 25 mai 2016*: Ediția a V-a. Chișinău, 2016.

17. Tataru Gh. Răspunderea constituțională a șefului de stat: argumente și particularități. În: *Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Vol I. Chișinău: S.n., 2017, p. 95-109.*

18. Tataru Gh. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Vol I. Chișinău: S.n., 2017.*

19. Tataru Gh. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Supremația dreptului, revistă științifică internațională, Ucraina, 2016, nr. 3, p. 25.*

20. Zaporozjan V. Demiterea Președintelui Republicii Moldova – variantă a „impeachment-ului” clasic. [resurs electronic]: <http://constitutia.md/demiterea-presedintelui-republicii-moldova-varianta-a-impeachment-ului-clasic/>. (accesat la 23.04.2017)